

17. Derkach A. A. Coctojanie psixologicheckoj gotovnosti ctudentov k dejatel'nosti vo vremja pedagogicheckoj praktiki. Psixologicheckie coctojanija. Leningrald: Izd-vo LGU, 1981. 240 c.

18. Zatvornjuk O. M. Formuvannja u majbutnix psixologiv gotovnosti do profecijnogo camovdockonalennja: dic. kand. ped. nauk: 13.00.04 - teorija i metodika profecijnoi ocviti. Kiiiv: NPU im. M.P. Dragomanova, 2016. 201 c.

19. Zabrodin Ju. M. Oчерki teorii psixologicheckoj reguljacji povedenija. Moskva: Magictr, 1997. 215 c.

УДК 159.9

Світлична Н.О., канд. психол. наук, ст. викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах НУЦЗУ, e-mail: Svitluchna@nuczu.edu.ua;
Іванова Ю.М., студент соціально-психологічного факультету НУЦЗУ

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ НУЦЗУ

У статті розглядається проблема впливу тривожності на ефективність учбової діяльності курсантів та студентів Національного університету цивільного захисту України, вплив тривожності на професійне формування майбутніх працівників ДСНС. Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що рівень тривожності в сучасних стресових та екологічно несприятливих зовнішніх умовах стає одним з визначальних чинників у становленні особистості людини.

Ключові слова: тривожність, тривога, учбова діяльність, особистісна, реактивна тривожність, ефективність учбової діяльності, НУЦЗУ.

В статье рассматривается проблема влияния тревожности на учебную деятельность курсантов и студентов Национального университета гражданской защиты Украины, влияние тревожности на профессиональное формирование будущих работников ГСЧС. Актуальность темы исследования определяется тем, что уровень тревожности в современных стрессовых и экологически неблагоприятных внешних условиях становится одним из определяющих факторов в становлении личности человека.

Ключевые слова: тревожность, тревога, учебная деятельность, личностная, реактивная тревожность, эффективность учебной деятельности, НУЦЗУ.

Постановка наукової проблеми. Проблема успішності навчальної діяльності студентів та курсантів під час здобуття освіти у вищих навчальних закладах не є новою, вона цікавить дослідників в основному з точки зору своїх наслідків: професійної і особистісної компетентності випускників, перспектив їх працевлаштування, оцінки ефективності освітньої діяльності вищів тощо. Чи важливо, чому студент навчається гарно чи погано? У будь-якому разі він сам буде стикатись з наслідками свого навчання. Але при погляді на проблему з позицій відомчої, спе-

цифічної вищої освіти, з'являється практична цінність знати, які саме студенти будуть навчатись краще або гірше, тобто мати прогноз успішності їх навчальної діяльності.

Учбова діяльність – це вид діяльності, особлива форма соціальної активності людини, продуктом якої є ті зміни, котрі відбулися в процесі її виконання в самому суб'єкті. Діяльність студента у виші специфічна за своїми цілями, умовами, мотивами. Разом з тим вона є основою формування особистості майбутнього спеціаліста із вищою освітою [2].

Коли ми говоримо про ефективність учбової діяльності, то розуміємо певний ступінь засвоєння знань, вмінь та навичок.

Існує п'ять рівнів факторів, що впливають на ефективність учбової діяльності [2]:

1) Рівень відносин між студентами та викладачами, а також між студентами в процесі спільної діяльності.

2) Рівень поведінки.

3) Рівень безпосередньої учбової діяльності, якість якої залежить і від особистості студента, і від суспільних відносин.

4) Рівень психічних станів. Вони пов'язані із суспільними відносинами, поведінкою, діяльністю і з функціональним станом організму.

5) Рівень фізіологічного забезпечення психічної діяльності.

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що рівень тривожності в сучасних стресових та екологічно несприятливих зовнішніх умовах стає одним з визначальних чинників у становленні особистості людини.

Мета статті – дослідити вплив тривожності на успішність курсантів і студентів НУЦЗУ.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тривога як стан – це реакція на різноманітні (найчастіше соціально-психологічні) стресори, котра характеризується різноманітною інтенсивністю, мінливістю в часі, наявністю свідомих неприємних станів напруження, заклопотаності, неспокою і супроводжується активізацією вегетативної нервової системи [5].

Карен Хорні стверджувала, що тривога виникає в результаті відсутності у людини почуття безпеки у міжособистісних стосунках [6].

Причини, що викликають тривожність і впливають на зміну її рівня багатогранні і можуть лежати в усіх сферах життєдіяльності людини. Умовно їх поділяють на суб'єктивні та об'єктивні. До суб'єктивних відносять причини інформаційного характеру, що пов'язані з нервовим уявленням про закінчення майбутньої події, і причини психологічного характеру, що призводять до підвищення суб'єктивної значимості закінчення майбутньої події. Серед об'єктивних причин, що викликають тривогу, виділяють екстремальні умови, що пред'являють підвищені вимоги до психіки людини і мають зв'язок з невизначеністю наслідків ситуації: втома, неспокій з приводу фізичного стану; порушення психі-

ки; вплив фармакологічних засобів та інших препаратів, які можуть впливати на психічний стан [1].

Причини тривожності на соціальному рівні – нестача спілкування. На психологічному рівні – неадекватне сприйняття суб'єктом самого себе, на психофізіологічному рівні причини тривожності зв'язують з особливостями будови и функціонування ЦНС [3].

Прояви тривожності в різних ситуаціях не однакові. У одних випадках люди схилі вести себе тривожно завжди і скрізь, в інших вони виявляють свою тривожність лише час від часу, залежно від обставин, що складаються [4].

Тривожність, як властивість, що обумовлює поведінку людини має безпосередній вплив на успішність діяльності студентів. Іноді тривога є природною та адекватною, а тому навіть корисною. Кожен учень відчуває тривогу або напруження в окремих ситуаціях, особливо, якщо він повинен зробити щось незвичайне або підготуватися до цього. Наприклад, виступ перед аудиторією або здача екзамену. Цей вид тривоги є корисним для учбової діяльності, так як спонукає підготувати виступ або вивчити матеріал перед екзаменом як найкраще. В інших випадках тривога є неприродною та неадекватною, і внаслідок чого патологічною і шкідливою. Вона стає хронічною, постійною і починає появлятися не тільки у стресових ситуаціях, але й без вагомих причин. Тоді вона не тільки не допомагає студенту, а й навпаки починає заважати йому в учбовій діяльності [4].

Постійне відчуття тривоги має негативний вплив на психологічний стан студента: постійна тривожність переходить у стрес і займає особливе місце в житті та учбовій діяльності. Сприйнятливність до стресу тісно пов'язана із фактором самооцінки. Студенти з низькою самооцінкою вважають себе нездатними у навчанні та нездатними справлятися із труднощами і протистояти погрозі. Як правило, у них високий рівень тривожності і відповідно вони найбільш наражаються розвитку стресу. Успішно діє і досягає результатів той студент, у якого сформована адекватно висока самооцінка своєї особистості, який впевнений в собі, й рішеннях які він приймає та у вчинках, які він робить.

Безініціативність, невпевненість у своїх силах, погані взаємини у колективі негативно впливають і на рівень успішності учбової діяльності високо тривожних студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Для дослідження впливу тривожності на успішність ми провели емпіричне дослідження на курсантах та студентах 3 та 4 курсу НУЦЗУ загальною кількістю 41 особа. Для визначення ефективності учбової діяльності ми використали рейтинг рівня ефективності учбової діяльності та визначили наступні групи досліджуваних.

Студенти:

- успішні – 12 осіб, які мають середній бал 4,0 і вище;
- слабо успішні – 11 осіб з середнім балом нижчим за 4,0.

Курсанти:

- успішні – 4 особи, котрі мають середній бал 4,0 і вище;
- слабо успішні – 14 осіб з середнім балом нижчим ніж 4,0.

Результати дослідження та аналізу успішності учбової діяльності студентів та курсантів НУЦЗУ вказують на те, що загальний показник академічної успішності є кращим у студентів, так як 52 % з групи досліджуваних студентів мають високі показники успішності учбової діяльності, в той час, коли високо успішними курсантами є всього 22 % з групи досліджуваних курсантів. Натомість у більшості з курсантів, котрі приймали участь у дослідженні спостерігається низька успішність учбової діяльності. Про це говорить той факт, що 78 % з усіх курсантів, котрі приймали участь у дослідженні були віднесені нами до групи слабо успішних і мають показники академічної успішності нижчі за 4,0 балів. Загальні результати дослідження успішності учбової діяльності в усіх групах вказують на те, що більшість досліджуваних, 48 % курсантів та 48 % студентів мають низькі показники успішності учбової діяльності.

Для знаходження відмінностей між показниками особистісної та реактивної тривожності у курсантів та студентів ми провели математичний розрахунок даних отриманих за методикою «Шкала самооцінки реактивної та особистісної тривожності» Ч.Д. Спілбергера та Ю.Л. Ханіна.

Середній бал реактивної тривожності на момент дослідження у студентів складає $42,1 \pm 1,7$ бал, що вказує на помірний рівень тривоги. У курсантів рівень реактивної тривожності на момент дослідження складає $43,6 \pm 0,7$ балів – це також вказує на помірний рівень тривожності, різниця в отриманих результатах не має достовірних розбіжностей. Помірний рівень реактивної тривожності вказує на те, що на момент дослідження курсанти та студенти відчували себе досить впевнено, не мали непомірного занепокоєння результатами дослідження та відповідали на запитання доволі відверто.

Середній показник особистісної тривожності студентів дорівнює $39,3 \pm 1,1$ балам – це вказує на те, що більшість студентів, котрі приймали участь у дослідженні мають помірний рівень особистісної тривожності. Показник особистісної тривожності курсантів перевищує показник особистісної тривожності студентів і дорівнює $41,7 \pm 1,07$ балів, статистично достовірних розбіжностей не знайдено. Це також вказує на те, що більшість з досліджуваних курсантів мають помірний рівень тривожності.

Результати проведення та обробки даних отриманих за методикою вимірювання рівня тривожності Тейлора в адаптації Т.А. Немчинова вказують на те, що спостерігаються достовірні розбіжності між групою студентів та курсантів за високим рівнем тривожності ($P \leq 0,01$), а також за середнім рівнем тривожності ($P \leq 0,01$).

В результаті проведення аналізу отриманих даних ми можемо визначити, що більшість з досліджуваних курсантів мають високий рівень тривожності. Тобто вони схильні сприймати погрозу своїй самооцінці і життєдіяльності у більшості ситуацій і реагувати доволі напружено, вираженим станом тривожності. Середній рівень тривожності має досить невелика кількість курсантів – 22 %. Даний рівень тривожності вказує на можливість досить адекватного реагування на різноманітні ситуації, що відбуваються з людьми котрим властивий саме він. Найменшу кількість курсантів складають респонденти з низьким рівнем тривожності, а саме 17 %. Це курсанти котрі спокійно, а іноді і доволі байдуже реагують на ситуації, що відбуваються з ними.

Показники тривожності студентів вказують на те, що більшість з них мають середній рівень тривожності. Тобто тривожність більшості студентів, котрі приймали участь у дослідженні, можна назвати адекватною, «корисною» та такою, що допомагає вирішувати складні завдання. Менша кількість студентів має низький рівень тривожності. Тобто всього три людини з групи досліджуваних студентів занадто спокійно реагують на більшість ситуацій і проблем, котрі їх стосуються.

В ході нашого дослідження виявлені достовірні відмінності у показниках тривожності курсантів та студентів і доведено, що більшість курсантів схильні сприймати оточуючий світ як той, що містить в собі загрозу і відчувати підвищену тривожність у багатьох ситуаціях котрі з ними відбуваються у порівнянні зі студентами, більшість з котрих має середній рівень тривожності і має адекватне сприйняття оточуючого світу, може відчувати тривогу відповідно до ситуації.

Вплив тривожності (особистісної та ситуативної) на успішність учбової діяльності ми розглядали за допомогою методик «Шкала ситуативної та особистісної тривожності» Ч.Д. Спілбергера (адаптація Ю.Л. Ханіна), а також «Методики вимірювання рівня тривожності» Тейлора.

За методикою «Дослідження тривожності» Ч.Д. Спілбергера (адаптація Ю.Ханіна), згідно наших груп досліджуваних, а саме успішних та слабо успішних, ми отримали такі дані: достовірні відмінності у показниках особистісної тривожності спостерігаються між слабо успішними курсантами та слабо успішними студентами ($P \leq 0,05$). Тобто слабо успішні курсанти відчують тривожність більш сильно та значно частіше ніж слабо успішні студенти. Ми можемо припустити, що це пов'язано з тим, що курсанти, котрі в силу різних обставин не можуть отримувати високих показників в учбовій діяльності, за свої неуспіхи у навчанні отримують різні дисциплінарні покарання.

У показниках реактивної тривожності між успішними курсантами та успішними студентами, а також між слабо успішними курсантами та слабо успішними студентами достовірних розбіжностей не виявлено. Також достовірних відмінностей нами не було виявлено у показниках

особистісної тривожності між успішними курсантами та успішними студентами.

Ми бачимо, що показники тривожності, як особистісної так і реактивної, у успішних курсантів та успішних студентів є вищими ніж у їхніх менш успішних товаришів, тому для виявлення достовірності відмінностей між успішними та слабо успішними курсантами, а також між успішними та слабо успішними студентами ми провели математичний розрахунок в якому виявили достовірні відмінності у показниках особистісної тривожності між успішними та слабо успішними студентами ($P \leq 0,01$). Тобто ті студенти, що навчаються краще набагато сильніше переживають стан тривоги ніж ті студенти, що навчаються гірше. Ми можемо припустити, що це пов'язано з тим, що студенти, котрі протягом навчання у вищому навчальному закладі показують стабільно високі результати своєї учбової діяльності мають більш сильну навчальну мотивацію та переймаються показниками даної діяльності набагато сильніше ніж слабо успішні студенти, тому і стан тривоги вони відчувають сильніше. В свою чергу слабо успішні студенти є і слабо тривожними. Низький рівень їхньої тривожності може бути одним з факторів від котрих безпосередньо залежать показники їхньої академічної успішності.

Між показниками особистісної тривожності у успішних та слабо успішних курсантів достовірних відмінностей виявлено не було. Тобто, курсанти з різними показниками академічної успішності майже однаково відчувають стан тривоги і переймаються результатами своєї учбової діяльності. З цього можна зробити припущення, що різниця в показниках учбової діяльності у курсантів не має безпосередньої залежності від тривожності. Для перевірки даних висновків у подальшому дослідженні нами буде проведено кореляційний аналіз отриманих результатів.

Також нами доведено, що у показниках реактивної тривожності між успішними та слабо успішними курсантами, а також між успішними та слабо успішними студентами відмінностей не виявлено. Це підтверджує зроблений нами вище висновок, що всі респонденти на момент проведення дослідження відчували приблизно однаковий, середній рівень тривожності.

Для підтвердження або спростування зроблених нами висновків ми провели математичний аналіз відмінностей між високо успішними та низько успішними курсантами та студентами у залежності від різних рівнів тривожності, котрі у них було виявлено за методикою вимірювання рівня тривожності Тейлора. Виявили, що більшість курсантів, як успішних (50%), так і слабо успішних (72%) мають високий рівень тривожності. Вони схильні сприймати оточуючий світ як той, що містить в собі загрозу, більш схильні до розвитку невротичних станів, страх невдачі у цих курсантів домінує над прагненням досягнення успіху, вони гірше ніж низько тривожні працюють в стресових ситуаціях та в умовах дефіциту часу відведеного на вирішення завдання.

Достовірні розбіжності виявлені між успішними та слабо успішними курсантами з середнім рівнем тривожності та успішними студентами з середнім рівнем тривожності ($P \leq 0,01$). Більшість успішних та мало успішних студентів має середній рівень тривожності, в той час коли кількість успішних та мало успішних курсантів з середнім рівнем тривожності достатньо мала. Достовірних розбіжностей не виявлено між успішними курсантами та успішними студентами з низьким рівнем тривожності, а також між слабо успішними курсантами та слабо успішними студентами з низьким рівнем тривожності.

Більша кількість успішних курсантів у порівнянні з успішними студентами має низький рівень тривожності і може сприймати оточуючий світ, як той, що взагалі не несе їм загрози, їх більше стимулює до роботи повідомлення про невдачу, вони можуть працювати у стресових ситуаціях, а також можуть бути надмірно самовпевненими у власних можливостях.

Між відсотковим співвідношенням групи успішних та групи слабо успішних студентів, а також між співвідношенням успішних та слабо успішних курсантів є різниця, тому для виявлення достовірності відмінностей між успішними та слабо успішними курсантами та між успішними та слабо успішними студентами ми провели математичний розрахунок.

У результаті проведення математичного аналізу отриманих показників нами виявлено достовірні розбіжності між успішними та слабо успішними студентами, котрі мають низький рівень тривожності ($P \leq 0,05$). Тобто кількість слабо успішних студентів з низьким рівнем тривожності є значно більшою ніж кількість успішних студентів з низьким рівнем тривожності. Це може свідчити про те, що це пов'язано з тим, що успішні студенти переймаються показниками своєї учбової діяльності набагато сильніше ніж слабо успішні студенти, тому і стан тривоги вони відчують сильніше. В свою чергу слабо успішні студенти є і слабо тривожними. Низький рівень їхньої тривожності може бути одним з факторів від котрих безпосередньо залежать показники їхньої академічної успішності.

Жодних достовірних відмінностей не було знайдено між успішними та слабо успішними курсантами, успішними та слабо успішними студентами з високим рівнем тривожності, між успішними та слабо успішними курсантами, успішними та слабо успішними студентами з середнім рівнем тривожності, а також між успішними та слабо успішними курсантами з низьким рівнем тривожності.

З результатів відсоткового розподілення курсантів та студентів з різними рівнями академічної успішності ми бачимо, що більшість успішних курсантів мають високий рівень тривожності (50%), тобто велика кількість курсантів з високими показниками академічної успішності відчують надмірний рівень тривоги, вони відчують стан тривоги у ве-

ликому діапазоні ситуацій, котрі відбуваються в їхньому житті, в тому числі і в тих ситуаціях, котрі пов'язані з навчанням, що може мати вплив і на результативність навчання цих курсантів адже при отриманні незадовільних та низьких оцінок курсанти можуть отримувати різні дисциплінарні покарання.

Більшість слабо успішних курсантів (72%) також мають високий рівень тривожності. Вони, як і їхні більш успішні товариші, реагують на більшість ситуацій котрі з ними відбуваються доволі напружено, вираженим станом тривожності. До них також можуть бути застосовані дисциплінарні покарання за ті негативні оцінки, котрі вони отримують в процесі своєї учбової діяльності але в силу певних обставин, котрі необхідно досліджувати окремо, не можуть навчатися краще.

Тому аналізуючи зроблені нами висновки, ми можемо припустити, що академічна успішність не має прямої залежності від рівня тривожності, що підтверджує ті припущення, котрі були висунуті нами раніше.

Середній та низький рівень тривожності має однакова кількість курсантів з високою успішністю учбової діяльності (25%), 25% успішних курсантів мають середній рівень тривожності. Тому ми можемо сказати, що вони адекватно сприймають оточуючий світ, можуть відчувати тривогу відповідно до ситуації, що і допомагає їм адекватно реагувати на ситуації, котрі виникають в їхньому житті. Можливо, саме адекватна реакція на різні учбові ситуації і є одним з факторів, котрі оказують позитивний вплив на те, щоб ці курсанти показували стабільно високі результати в процесі навчальної діяльності.

25% курсантів з високим рівнем академічної успішності мають низький рівень тривожності. Вони сприймають оточуючий світ, як той, що взагалі не несе їм загрози. Вони завжди впевнені у своїх силах і не відчують загрози у більшості ситуації котрі з ними відбуваються. Вони впевнені у своїй можливості в отриманні високих показників своєї діяльності і це також може в певній мірі впливати на загальний показник ефективності учбової діяльності цих курсантів.

Більшість із студентів з високим рівнем академічної успішності мають середній рівень тривожності (84%). Тобто, зазвичай, вони адекватно реагують на те, що з ними відбувається, мають доволі високу опірність до стресу, можуть добре налагоджувати соціальні контакти, не відчують страху у більшості звичайних учбових ситуацій. Як ми вже казали, це може бути одним з факторів від котрих залежить ефективність академічної успішності цих студентів і допомагати їм в отриманні високих результатів.

Однакова кількість успішних студентів (8%) мають високий і низький рівні тривожності.

8% успішних студентів мають високий рівень тривожності. Тобто не велика кількість студентів, котрі мають високі показники академічної

успішності можуть відчувати надмірний рівень тривоги у великій кількості ситуацій, відбуваються протягом їхнього життя в тому числі і в процесі навчання.

8% успішних студентів мають низький рівень тривожності. Ці студенти не сприймають світ, що їх оточує як загрозливий і впевнені у собі.

Також у 14% слабо успішних курсантів було виявлено низький рівень тривожності. Тобто, ці курсанти впевнені у собі і не переймаються своїми не успіхами у навчанні, сприймаючи їх як належне.

Меншість слабо успішних студентів мають високий рівень тривожності, а саме 9%. Вони відчують тривогу у багатьох ситуаціях, в тому числі і у ситуаціях пов'язаних з учбовою діяльністю, але в силу певних обставин вони не можуть навчатися краще.

У більшість студентів з низькою академічною успішністю виявлено середній рівень тривожності. Вони відчують адекватну, «корисну», тривогу, але це не допомагає їм досягати високих результатів у навчанні.

28% студентів з низькою успішністю учбової діяльності мають низький рівень тривожності. Вони не надто переймаються своїми не успіхами у навчанні і досить спокійно відносяться до усього, що відбувається в їхньому житті.

Висновки. В ході нашої роботи ми багато раз припускали, що між академічною успішністю та тривожністю існує певний зв'язок, тому для перевірки дійсного взаємозв'язку між показниками особистісної та реактивної тривожності, отриманих за допомогою «Шкали самооцінки реактивної та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера та Ю.Л. Ханіна» і показниками ефективності учбової діяльності, котрі ми отримали за допомогою рейтингу студентських досягнень, ми провели математичний розрахунок.

Отримані в результаті кореляційного аналізу дані говорять про те, що тривожність є одним з факторів які впливають на успішність учбової діяльності. Так, між високою успішністю та особистісною тривожністю спостерігається певний взаємозв'язок. Коефіцієнт Спірмена у даному випадку дорівнює 0,39, що говорить про слабкий позитивний взаємозв'язок з вірогідністю $P \leq 0,05$.

Для підтвердження або спростування зроблених висновків, щодо зв'язку академічної успішності з тривожністю ми провели математичний аналіз, котрий допоможе нам дізнатися чи є кореляційний взаємозв'язок між рівнями тривожності (високим, середнім та низьким), котрі ми виявили за допомогою «Методики вимірювання рівня тривожності» Тейлора та рівнями академічної успішності (високим та низьким), котрі ми визначили за допомогою рейтингу студентських досягнень.

Отримані дані також підтверджують, що між високою успішністю учбової діяльності та середнім рівнем тривожності існує певний взає-

мозв'язок. Коефіцієнт Спірмена у цьому випадку дорівнює 0,47, що говорить про позитивний зв'язок з вірогідністю $P \leq 0,025$. Між низькою успішністю учбової діяльності і високим, середнім та низьким рівнем тривожності взаємозв'язку не має.

Таким чином, провівши аналіз результатів дослідження впливу тривожності на успішність учбової діяльності нами було виявлено, що помірна тривожність має позитивний вплив на успішність учбової діяльності. Тобто, високий рівень академічної успішності пов'язаний з адекватним сприйняттям оточуючого світу, відчуттям „корисної тривоги”, котра і допомагає цим студентам та курсантам адекватно реагувати на виникаючі труднощі і вирішувати поточні проблеми як у житті, так і в навчальній діяльності, певний рівень тривожності, яку людина відчуває у ситуації, котра вимагає саме такої реакції буде мати певний позитивний вплив на рівень ефективності учбової діяльності студентів та курсантів.

Отже, на високу ефективність учбової діяльності студентів впливає мотивація отримання певної професії та знань необхідних для її реалізації, адекватна самооцінка, середній або низький рівень особистісної тривожності та середній або високий рівень реактивної тривожності у незвичних для студента ситуаціях, таких як публічний виступ або екзамен.

Забезпечення професійної діяльності має відбуватися із урахуванням сформованості різноманітних умінь курсанта та студента. Це дає змогу детальніше досліджувати навчально-виховний процес, встановити причини, які перешкоджають досягнення бажаного ступеня розвитку рис та якостей особистості майбутнього працівника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астапов В. М. Тревога и тревожность. М.: ПЕРСЭ, 2001. 256 с.
 2. Гуревич Ю. Г., Кошелева С. В. Психологические особенности учебной деятельности. Иркутск: Изд-во Иркутского университета, 1988. 72 с.
 3. Мирошник О.Г., Нецетна К.А. Психологічні чинники конфліктної поведінки особистості: Методичні рекомендації для самостійної роботи. Полтава, 2012. 55с.
 4. Морган. У. П. Ситуативная тревога и результативность деятельности. Вопросы психологи. 1990. №3 С. 155–161.
 5. Прихожан А. М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. М.: Московский психолого-социальный институт, 2000. 304 с.
- Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. СПб.: Питер, 2007. 607 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Astapov V. M. Trevoга i trevozhnost'. M.: PERSJe, 2001. 256 s.

2. Gurevich Ju. G., Kosheleva S. V. *Psihologicheskie osobennosti uchebnoj dejatel'nosti*. Irkutsk: Izd-vo Irkutskogo universiteta, 1988. 72 s.
3. Miroshnik O.G., Neshhetna K.A. *Psihologichni chinniki konfliktnoi povedinki osobistosti: Metodichnirekomendacii dlja samostijnoi roboti*. Poltava, 2012. 55s.
4. Morgan. U. P. *Situativnaja trevoga i rezul'tativnost' dejatel'nosti*. *Voprosy psihologi*. 1990. №3 S. 155–161.
5. Prihozhan A. M. *Trevozhnost' u detej i podrostkov: psihologicheskaja priroda i vozrastnaja dinamika*. M.: Moskovs'kij psihologo-social'nyj institut, 2000. 304 s.
6. H'ell L., Zigler D. *Teorii lichnosti*. SPb.: Piter, 2007. 607 s.

УДК 159.9

Скориніна-Погрібна О.В., д. соціол. наук, професор кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, e-mail: ovskor@nuczu.edu.ua;

Волошина О.В., магістр кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, e-mail: voloshina2307@gmail.com

ІНДИВІДУАЛЬНІ БАТЬКІВСЬКІ ПРИПИСАННЯ ЧИ ЗАБОРОНИ У МОЛОДІ: ЇХ СТРУКТУРА І ЗМІСТ

В статті наводиться обґрунтування структури та змісту понять «життєвий сценарій», «батьківські приписання, «батьківські заборони» та «батьківські дозволи». Розглянуте питання впливу «батьківських приписань», «батьківських заборон» на подальший життєвий сценарій людини. Визначено, які заборони батьків найбільш виражені серед молоді, а які з них найменш впливають на життєвий сценарій сучасної людини.

Ключові слова: приписання, заборони, дозволи, життєвий сценарій, відповідальність.

В статье приводится обоснование структуры и содержания понятий «жизненный сценарий», «родительские предписания, «родительские запреты» и «родительские разрешения». Рассмотрен вопрос влияния «родительских предписаний», «родительских запретов» на дальнейший жизненный сценарий человека. Выявлены запреты родителей, которые наиболее выражены среди молодежи, а также запреты, которые наименее влияют на жизненный сценарий современного человека.

Ключевые слова: предписания, запреты, разрешения, жизненный сценарий, ответственность.

Постановка проблеми. Автономність дає можливість людині самій керувати своєю долею, вибудовуючи її на основі своїх бажань та прагнень. Варто розуміти, що наші дії та вчинки можуть бути народжені